

Parragh Bianka

A rendszerváltás befejezése

A siker kapujában 25 év után

Completion of the Political System's Transformation

Gateway to Success After 25 Years

Összefoglalás

2010-ben Magyarország a gazdasági, társadalmi és politikai megújulás útjára lépett. A megújulási folyamat alapját az államháztartás tartós és strukturális egyensúlyhiányának felszámolása, az egységes, megújulni képes közpénzügyi gondolkodás, gazdaságpolitikai szemléletváltás, strukturális átalakítások, a hitelalapú fogyasztásra ösztönző politika felszámolása, változó feltételekre való gyors és hatékony válaszreakciók sora adja. A változási folyamat a társadalomtól is jelentős erőfeszítéseket igényel, valamilyeni gazdasági szereplőt beleértve. A rendszerváltás folyamatának végleges lezárásaként a mesterségesen fenntartott gazdasági növekedés valós értékeken alapuló tartós gazdasági növekedéssé alakítására nyílt lehetőség.

Summary

In 2010 Hungary set off on the road to economic, social and political recovery. The renewal process is based on the elimination of the long-term and structural imbalance of public finances, the standardised reconsideration of the management of public funds with the capability of revival, change of attitude to economic policy, structural transformations, doing away with the policy that stimulates consumption from credit and a series of fast and efficient responses to changing conditions. The transforma-

DR. PARRAGH BIANKA PhD, adjunktus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Közpénzügyi Tanszék, Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar (parragh.bianka@kgk.uni-obuda.hu).

tion process requires significant efforts to be made by the society, including all economic operators. At the point where the process of transformation of the political system can finally be finished, it has become possible to turn the artificially sustained economic growth which necessarily leads to a dead end or mostly stagnation into sustainable economic growth that relies on realistic fundamentals.

A folyamatosan változó gazdasági környezet újabb és újabb elvárásokat támasztott és támaszt napjainkban valamennyi gazdasági szereplővel, így az állammal és a vállalkozásokkal szemben is. A kiszámítható és stabil állami szerepvállalás, vállalkozásbarát kormányzati politika alapvető fontosságú Magyarország gazdasági teljesítőképessége, versenyképessége szempontjából. Az állam mint gazdasági szereplő egyrészt a gazdaság működését meghatározó szabályrendszer kialakításával, másrészt a szabályok betartásának ellenőrzésével vesz részt a gazdaság működésében. A társadalom széles rétegeinek megélhetése, jóléte alapvetően függ a vállalkozások fennmaradásától és teljesítményétől, különös tekintettel a kis- és középvállalatokra. A kkv-szektor¹ versenyhelyzetének elemzése nagy fontossággal bír, s a múltbeli változások elemzésével tárhatók fel a jelenlegi – kedvezőnek nem mondható – helyzet kialakulásának okai, ami elősegíti a szektor jövőbeni versenyhelyeinek megteremtését. A nagyvállalati szektorban a tőkeerős, külföldi tulajdonú vállalatok szerepe meghatározó. A multinacionális cégek beruházásai nemcsak Magyarországon, hanem az egész világon alapvető változásokat hoztak a tulajdoni, termelési, valamint a foglalkoztatási viszonyokban. Az állam kiemelt jelentőségű gazdasági szereplő, hiszen több oldalról is képes befolyásolni a piacot, és különleges jogosítványokkal rendelkezik. „Alapvető célja ugyanis nem az, hogy saját jövedelmét maximalizálja, hanem az, hogy a közfeladatokat minél színvonalasabban, de egyben hatékonyan és gazdaságosan lássa el.”² Az állam maga is közvetlen szereplője az általa szabályozott gazdasági rendszernek. Emellett jogszabályalkotással s végrehajtás-kikényszerítési eszközrendszerrel, jogosítvánnyal rendelkezik a nemzetgazdaság szereplőire nézve. A náluk keletkezett jövedelmeket pl. adók, illetve járulékok, de akár büntetések formájában is elvonhatja. Az állam a piac keresleti oldalán vevőként, a kínálati oldalon pedig nyújtott szolgáltatásaival egyben eladóként is megjelenik, és jellemzően az állam működteti a gazdaság versenyképessége szempontjából meghatározó jelentőséggel bíró alrendszereket, például egészségügy, oktatás, honvédelem, kutatás-fejlesztés, közigazgatás stb. Jelen tanulmány az elmúlt évtizedek gazdaságpolitikai változásait követve próbál átfogó képet adni a nemzetgazdaság és a vállalatok versenyképességi jellemzőinek, gazdálkodási feltételeinek alakulásáról.

TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK, FEJLŐDÉSI SAJÁTOSSÁGOK – A VÁLLALKOZÓI SEKTOR KIALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON

Magyarországon az 1980-as évek végéig a szocialista nagyvállalati szervezeti rendszer volt jellemző, jóllehet a szocialista táboron belül kivételes engedményekkel a magánvállalkozások irányában. Hazánk a tervgazdasági rendszer kudarcai következtében már

ekkor erőteljes külföldi finanszírozásra szorult, mely következtében egyre kiszolgáltatottabb helyzetbe került. Magyarország finanszírozása, technológiai színvonala, piaca és a reálgazdasági folyamatokra gyakorolható állami befolyás folyamatosan csökkent, az államszocializmus válsága és fenntarthatatlansága egyre nyilvánvalóbbá vált. A teljes központosítással szemben a kapitalista világ fő ideológiai irányzata a neoliberalizmus volt, melynek legmeghatározóbb képviselője Milton Friedman³, aki szerint az állami beavatkozás mértéke kizárólag a forgalomban lévő pénzmennyiség szabályozására korlátozódhat. A központi irányítás visszaszorulásával párhuzamosan a hetvenes évek végén, de leginkább a nyolcvanas évek elején megkezdődött a szocialista nagyvállalati szervezeti rendszer felbomlása. Kimerültek a tervgazdaság erőforrásai, a KGST kudarc és kiábrándultság volt jellemző, csökkent a termelékenység, a lakossági fogyasztás lehetőségeken felül nőtt, ezért a gazdaság finanszírozásához külföldi hiteleket⁴ vettek igénybe, ami súlyos eladósodáshoz vezetett, és mindezt még felerősítette az 70-es évek olajválsága is. Az egyéni kezdeményezés lehetősége a 60-as évek közepétől jelent meg a gazdaságban, ennek első sikerei a háztáji gazdálkodásban jelentek meg, különleges helyzetet teremtve a magyar mezőgazdaságban. 1981-ben legalizálták a kisvállalkozások addig nem létező formáit: gazdasági munkaközösségek, polgárjogi társaságok stb. jöhettek létre. 1982-től lehetővé vált kisszövetkezetek szervezése is, amelyek már jogi személyiséggel rendelkeztek. 1985-ben változtattak az állami vállalatok irányítási módján, a többségük az addig csak szövetkezeteknél létező önkormányzati irányítás alá került, így oldódott az állami vállalatok hierarchikus függése.

Az eladósodás óriási méreteket öltött: Magyarország külső bruttó államadóssága 1973-ban 2,2 milliárd amerikai dollár volt, majd 1989-ben 20 milliárd dollár, és a rendszerváltás első éveiben, 1991-ben 22,7 milliárd dollárt, 1993-ban 31 milliárd dollárt mutatott, mely a GDP 89%-ának felelt meg. Súlyos problémát jelentett, hogy a felvett összegek nagy részét a 70-es években működésképtelen gazdaságszerkezet fenntartására fordították (szénbányászat, kohászat, textilipar), csak kis hányadát használták fel hatékonyan. Az agrárszektor technikai fejlesztését szolgáló 800 millió dollár az élelmiszerár-robbanás és a termelékenység fokozódásának köszönhetően visszafizethető volt. Mindemellett a nemzetközi piacokon a kamatok történelmi magasságokba emelkedtek, s az egyéb hiteleink esetében a kamatok fizetésére is hitelt kellett felvenni, így az eredeti tartozás folyamatosan nőtt a tőkésített kamattartozásokkal. Elérkezett az a pillanat, amikor a politikai elit döntő része felismerte, hogy nem tudja megtartani politikai hatalmát, emiatt megkezdte a politikai hatalmát gazdasági hatalommá konvergálni, melynek legfőbb eszköze a privatizáció volt, de az eszköztár a „vadprivatizáción” túl messze túlmutatott, beleértve a bankkonszolidációt és a jogszabályalkotást is. Párhuzamosan zajlottak a Kerekasztal-tárgyalások is, és az 1990-es első szabad választások lezárták a tervgazdasági rendszer korszakát.

1988-ban elfogadták a társasági törvényt, mely a rendszerváltás folyamatának első alapvető törvénye volt, azonban még a „szocialista piacgazdaság” filozófiájának jegyében készült, tehát az állami és szövetkezeti szektor mellett harmadik szektorként képzelte el a gazdasági társaságokat. A változások következtében a szocializmus utolsó éveiben páratlan vállalkozási láz kezdődött. A nyolcvanas évek végén mintegy 24

ezer gmk, 19 ezer vállalati munkaközösség, több mint 3000 kisszövetkezet működött. A kisiparosok száma 1985-ben 1168, majd rendre: 947, 5090, 6931, és végül 1989-ben 10 087-re emelkedett. Az alkalmazottaik számának növekedése: 1985-től rendre: 1724, 1694, 14 237, 17 024, 17 633. Egyéni vállalkozóként 4868 fő jegyeztette be magát 1989-ben. 1990-ben számuk – a társadalombiztosítás statisztikái szerint – 170 000, 1991 harmadik negyedévében pedig 225 000 volt,⁵ 2012-ben 368 852 regisztrált egyéni vállalkozó volt, ebből 252 187 működött is. Az új szervezetek részben új alapítások, részben szervezeti decentralizáció útján jöttek létre szervezetek szétválásával, szervezeti egységek önállósításával. A rendszerváltás utáni fejleményekre a nyolcvanas évek vállalkozói örökségén és privatizációján túl döntő hatást gyakorolt a foglalkoztatottság csökkenése, illetve a munkanélküliség növekedése, emellett jelentős volt a vállalkozás mítoszának feltámasztása is. Ezek a körülmények sokak számára jelentették egyrészt a vállalkozóvá válás lehetőségét, másrészt részben kényszerintézkedések eredményét.

A vállalkozások számának növekedése a gazdasági rendszerváltás részeként gyorsult fel, melynek okai a következők voltak:

- robbanásszerű gazdasági liberalizáció,
- nyolcvanas évek vállalkozói öröksége,
- KGST-piacok és a nagyvállalatok szétesése,
- privatizáció,
- kényszervállalkozások születése a növekvő munkanélküliség, valamint a gazdaságpolitika következtében.⁶

Rohamléptekkel zajlott a fogyasztói társadalom építése, a nyugati piacokról származó termékek iránti igény és vágy az amúgy is keresleti piacon erőteljesen megmutatkozott. Az állami tulajdon gyors, olcsó értékesítése átgondolatlan, elkapkodott és ésszerűtlen mértékű privatizációs folyamattal párosult, melynek leple alatt nemritkán bűncselekmények vagy azok határát súroló technikák alkalmazása zajlott. „A kötött állami szabályozás a 80-as évek végétől gyorsuló piaci deregulációba fordult. A szabályozottság helyett a növekvő léptékű szabályozatlanság vált a magyar gazdaság jellemzőjévé. A tőkebefektetések előtti akadályok lebomlottak, a profit származási országba történő repatriálása pedig szabadabbá vált.”⁷ Magyarország kicsi, nyitott gazdaságával nagyon sérülékeny lett.

A társasági törvény (1988. évi VI. tv.) megalkotása és az egyéni vállalkozói törvény liberalizálása eredményeképpen gyakorlatilag szabadabbá vált a vállalkozásalapítás, mely lehetőséggel már 1994-re is több százezer vállalkozás élt. Ebben az időszakban évente több tízezerrel nőtt a regisztrált vállalkozások száma, és az új szervezetek többsége kisvállalkozás volt. A létrejött vállalkozások nagyobb része új alapítású volt, de a privatizáció eredményeképpen is alakultak kis- és középvállalkozások. 1994-re emelkedett egymillió fölé a regisztrált vállalkozások száma, amelynek több mint 90 százaléka – már akkoriban is – mikro- és kisvállalkozás volt. A vállalati szférában a kisvállalati kör volt az egyetlen, amely munkahelyet tudott teremteni, és jelentősen kompenzálta a nagyvállalati foglalkoztatottság folyamatos csökkenését. Ezzel egyidejűleg a létrejött kisvállalkozások jelentős szerepet játszottak a gazdaság struktúrájának átalakításában is: a kiskereskedelem, a szolgáltatások, a feldolgozó- és építőipar számos területén a

kisvállalkozások révén alakult át a korábbi szervezeti struktúra. A változásokkal egyidejűleg azonban nem teremtődtek meg az életben maradás feltételei. A tulajdonosi szerkezet átalakulása (privatizáció, új vállalkozások létrejötte) során „az új, indulásra kész tulajdonosi réteg alacsony tőkeerejű volt, a vállalkozói szándékán kívül mást nem tudott, de sok esetben nem is kívánt felmutatni”.⁸

Problémaként merült fel, hogy a felmérések szerint 1994-ig bejegyzett egymillió vállalkozásnak legfeljebb fele működhetett ténylegesen, a többi olyan „látszat”-vállalkozásnak⁹ tekinthető, amely bizonyos költségeket elszámolására, illetve az adózási rendszer előnyeinek kihasználására jött létre. A helyzet e tekintetben tovább romlott: 2012-ben összesen 1 666 402 vállalkozást regisztráltak, míg a működő vállalkozások száma mindössze 644 692 volt.

VÁLLALKOZÁS MÁSKÉNT – ERŐSÖDŐ PIACI VERSENY – A MŰKÖDŐTŐKE- (ZÖLDMEZŐS) BERUHÁZÁSOK ÉS PORTFÓLIÓBERUHÁZÁSOK VIRÁGKORA

A kilencvenes évek elején érzékelhetőek voltak az új vállalkozások alapítását segítő, a privatizáció keretében történő vagyonhoz jutást kedvezményekkel támogató politika eredményei a gazdaság struktúrájának átrendeződésében, a magánszektor dinamikus térnyerésében. Ezen időszak folyamatai eredményeképpen rohamosan növekedett a gazdaság szereplőinek száma, gyökeresen megváltozott a tulajdonosi szerkezet, az állami vállalatok nagy része magántulajdonba került, illetve a gazdálkodó szervezetek mérete szerkezetében változott. Ezzel párhuzamosan egyre nagyobb befektetési hajlandóságot mutattak Magyarországon a multinacionális cégek. 1995. március 8-án államcsőd közeli helyzet állt be, a forintot 8%-kal leértékelték, vámpótlékot vezettek be, és mesterségesen korlátozták az importot. Magyarország nemzetközi finanszírozói a további finanszírozás feltételül szabták a nagyvállalatok, közműcégek gyorsított privatizációját. A gyors, nagy volumenű vállalateladási folyamat szükségszerűen alacsony árakat és kiszolgáltatott pozíciót eredményezett. Az új tulajdonosoknak az energiaszektorban 8%-os eszközárányos profitot garantáltak hosszú évekre szólóan. Olyan helyzet teremtődött, melyben rendkívül alacsony áron lehetett gyárakat, üzemeket, egész iparágakat venni, ezzel piacot szerezni, gyakorlatilag minden áron alul volt eladó, ami az elhibázott gazdaságpolitikai lépéssorozatok egyenes következménye volt. Erre az időszakra tehető a „duális gazdasági szerkezet” kialakulása és megerősödése. Azon előnyök mellett, amelyeket a magas színvonalú technológiai transzfer és munkakultúra változása és az exportmutatók javulása jelentett, hosszú távú gazdaságszerkezeti torzulásokat okozott bizonyos ágazatokban,¹⁰ az állami monopóliumokból magánmonopóliumok alakultak ki, melyek profitmaximalizálásra törekedtek. A helyzetet tetézte, hogy a magyar állam és intézményei képtelenek voltak ezt a folyamatot kontrollálni, megakadályozni vagy legalábbis visszafogni.

A 90-es évek derekán végbement tömeges privatizációs folyamat eredményeként Magyarországon számos külföldi és multinacionális cég telepedett le, ám az első, „spontán privatizáció” már 1989-ben kezdetét vette anélkül, hogy nyilvános privatizációs stratégia megfogalmazódott volna. Számos, nagy jelentőséggel bíró tulajdonátala-

kítási kérdés nyitott maradt, s a vállalati önkormányzatok széles körű vagyonmozgatási lehetőséggel rendelkeztek.¹¹ Vállalati vezetőségek a cégvagyon egy részét gazdasági társaságba vihették, tőkebevonással jogutód gazdasági társasággá alakulhattak, a vállalati vagyon terhére hitelműveleteket végezhettek. Autonóm módon, saját hatáskörben az egyéni és vállalati érdekek mentén a cég életében meghatározó privatizációs döntéseket hozhattak.¹² A nyugat-európai privatizációs gyakorlat teljes egészében hiányzott. Nem volt privatizációs törvény, a versenyeztetésre, ajánlatkérésre nem voltak szabályok, csakúgy a vagyonértékelésre sem.

1992 közepétől változás következett a privatizációs politikában, 1992 augusztusában hatályba léptek a privatizációs törvények. 1995-ben középpontba került az energiaszektor és a bankszektor privatizációja is.¹³ A gépipari és zöldmezős beruházások 1997-re jelentősen visszaestek, mely folyamat elemeit a még privatizálható, értékesíthető állami vagyon korlátozottsága, valamint a megnövekedett bérköltségek és hozzá kapcsolódó közteher-emelkedés adták.

A zöldmezős beruházás formájában Magyarországon letelepedő külföldi vállalatok nagy része kisebb fogyasztási, elektronikai cikkeket gyártott, nagyrészt összeszerelést végeztek. Az alacsony technológiai és szakképzettségi színvonalat igénylő tevékenység kedvezőtlen gazdaságpolitikai intézkedések esetén könnyen, rövid időn belül kedvezőbb adózási feltételeket kínáló, alacsonyabb élőmunkaterhekkel rendelkező országba viszonylag egyszerűen áttelepíthető volt. A folyamat következményeként Magyarország már nem volt olyan vonzó működőtőke-befektetési célpont, így számos esetben át is helyezte olyan országba tevékenységét a külföldi vállalat (Kelet-Európába, Távol-Keletre), ahol az olcsó, magas képzettséget nem igénylő munkaerő alkalmazásából eredő előnyöket kedvezőbb gazdálkodási feltételek mellett használhatta ki. Hazánkban jelentős mennyiségű tőke áramlott ki. A felelőtlen, megtévesztett és hitelesnek tűnő ideológiával alátámasztott privatizációs folyamat következményeként külföldi kontroll alá került 1998-ra az ipar 2/3-a, a távközlés mintegy 90%-a, az energiatermelés és -elosztás 60%-a, a pénzügyi szektor 70%-a, a kereskedelem 50%-a.

Súlyos probléma, hogy nem jöttek létre beszállítói láncok, a hazai vállalkozásoknak csak nagyon kis arányban volt lehetőségük bekapcsolódni a multinacionális vállalatok összeszerelő, illetve gyártási tevékenységébe. A külföldi multinacionális vállalatnak így nem is alakult ki függő viszonya, élő üzleti kapcsolatrendszere magyar cégekkel (beszállítókkal), és egyúttal nem is hazai piacra termelt, tehát nem Magyarország volt a célpiaca. Miután az ipari, termelési központok jobbára vámszabad területeken jöttek létre, ez is mesterséges akadályt gördített a beszállítói láncok kiépülése elé. A kereskedelmi tevékenységet folytató külföldi tőkeerős, hagyományokra építő, agresszív terjeszkedési politikát alkalmazó multinacionális áruházláncokkal felvenni a versenyt hazai vállalkozásoknak értelmetlen volt, hiszen ez esetben könnyen a tönk szélére sodorhatták magukat. Nem beszélve arról, hogy a kereskedelmi ágazatban rendkívül magas polcpénzt kértek a vállalatóriások, s számos kedvezőtlen feltételt tartalmazó szerződést kötöttek a magyar, áruházukba beszállító vállalkozókkal. Extrém nyomott áron fogadták csak be a hazai vállalkozó által gyártott hazai terméket, elvéve a reális piaci nyereség megszerzésének esélyét. Egyszerűen és tömören fogal-

mazva: *Akié a polc, azé a piac.* A hazai vállalkozásoknak meg kellett érteniük, hogy kulcsfontosságú azt a lefedetlen piaci rést megtalálniuk, amely biztosíthatja számukra a megélhetést, s az erősségeikre építve működtetni vállalkozásukat elengedhetetlen fontosságú, egyben létkérdés. A speciális szaktudás birtokában, kis méretükből adódó rugalmasságukra, szakmai területen szerzett tudásukra építve szakmai tanácsadással, a vásárlók egyedi igényeit figyelembe vevő udvarias, barátságos légkörben kell fogadniuk vásárlóikat.

A működőtőke-kiáramláshoz nagymértékben hozzájárult a kedvezőtlen pénzügyi környezet, árfolyam-politika, az erős forint exportgazdaságosságot rontó következménye is. A folyamatosan tovább növekvő államadósság és növekvő kamatterhei egyre versenyképtelenebb helyzetbe sodorták Magyarországot. Magas kamathitelek, nagyobb kamatfelárak megjelenése miatt a befektetni szándékozók helyzete mind nehezebbé vált. Kulcsfontosságúvá vált a magas képzettségű munkaerőre is építő, nem kizárólag összeszerelő munkát végző, magas hozzáadott értéket is előállító, Magyarországra termelési centrumot telepítő külföldi működőtőke-befektetések hazai piacra vonzása.

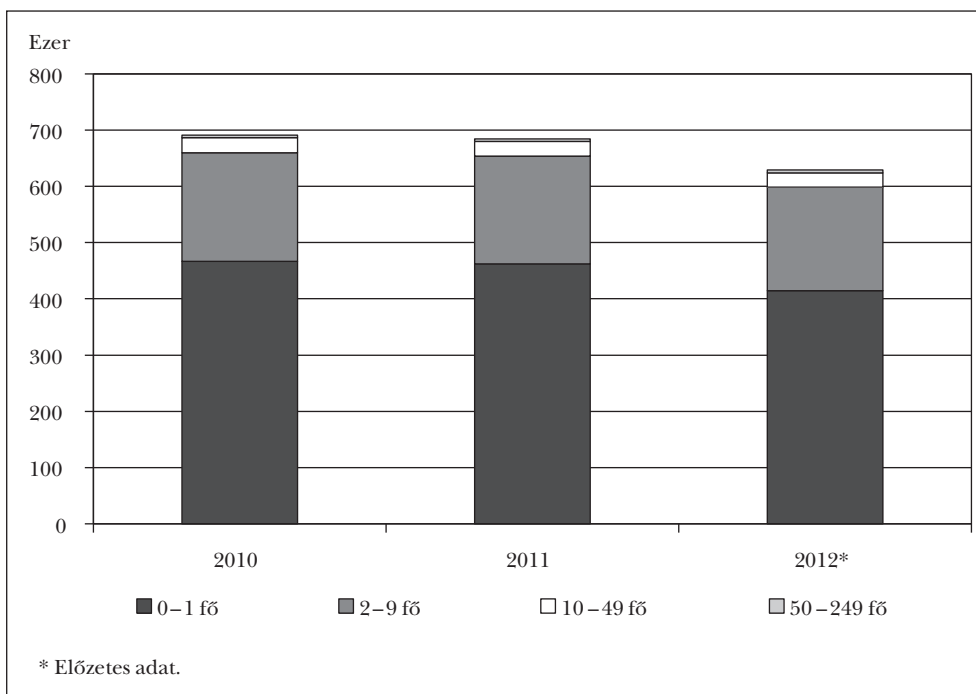
A piac – párhuzamosan a vállalati struktúra átalakulásával – a korábbi keleti piacok összeomlása miatt értékesítési válságba került, és a liberalizált piaci viszonyok mellett alacsony versenyképességű, legtöbbször korszerűtlen technológiával működő ipar és mezőgazdaság szerkezete átalakult, sérült, gyakorta tönkrement. E folyamat eredményeként jelentős társadalomszerkezeti változás következett be, új hazai és külföldi tulajdonosi réteg jelent meg, melyet jelentősen felerősített az állami tulajdon kormányzat által is ösztönzött magánosítása. Az új lehetőségek és vállalkozói ötletek mentén nagy számban alakultak többnyire kisvállalkozások. A korábbi állami vállalatok átalakulása és megszűnése miatt kialakult új betöltésén kívül a kisvállalkozások GDP-hez való hozzájárulása egyre nagyobb arányú lett, akárcsak a foglalkoztatásban, export területén betöltött szerepük.

A hazai kis- és középvállalatok kialakulása eltérő sajátosságokat mutat a nyugat-európai helyzettel szemben. A magyar vállalkozások létszámuk, alapító vagyonuk és árbevételük tekintetében szerény méretűek voltak. 1995-ben a vállalkozások kétharmada 2 millió Ft-nál kisebb alapító vagyonnal, 50 milliónál kisebb árbevétellel és 10 fő alatti létszámmal működött. A mikro- és kisvállalkozásokra jellemző az önfoglalkoztatottság magas aránya. 2000-ben a vállalkozások körének 75 százaléka családi vállalkozásként működött. 2012 végén a regisztrált vállalkozások közül csaknem minden harmadik kisvállalkozás legfeljebb 1 foglalkoztatottal rendelkező egyéni vállalkozás volt. A magyar viszonyok mellett 2000-ben különösen nem voltak alkalmazhatók az EU-normák változatlan formában. A kis- és középvállalkozásokról szóló törvény a mérlegfőösszeg és az árbevétel tekintetében is tartalmazott eltérő kritériumokat. Ez a helyzet azóta változott, a 2004. évi XXXIV. törvény az Európai Bizottság ajánlásával jobb összhangban határozza meg a kkv fogalmát. Az európai uniós csatlakozási folyamat – beleértve a jogharmonizációt – gyakran olyan szabályokat kényszerített a hazai vállalkozásokra, amelyek a korábbinál is hátrányosabb helyzetbe hozták őket.

A 2012. évi akkori előzetes adatok alapján a kkv-szektorban tényleges gazdálkodási tevékenységet a vállalkozások 65,4%-a végzett. A működési arány a mikrovállalkozá-

sok körében 64,7%-os, ami a legalacsonyabbnak számít. A 10–49 fős kisvállalkozások esetében a ráta viszont 82,4 %, a középvállalkozások körében pedig 98,4% volt. (2000 és 2011 között a kis- és középvállalatok működési aránya 70% felett, a legtöbb évben 75–77% között volt.)

1. ábra: A működő kis- és középvállalkozások száma létszám-kategóriánként

Forrás: KSH.

A néhány fős vállalkozások dominanciája a pénz- és tőkepiac hiányosságaira, a nehéz vállalkozási feltételekre, illetve a kényszervállalkozások számának növekedésére vezethető vissza. A vállalkozóknak szembe kellett nézniük az egyre szűkülő piaci kereslettel is, melyet tetézett a korábban beszállítói piacot jelentő nagyvállalatok összeomlása. Az információk hiánya, az infrastruktúra fejletlensége elsősorban az említett vállalkozói rétegre rótt nagy terheket.

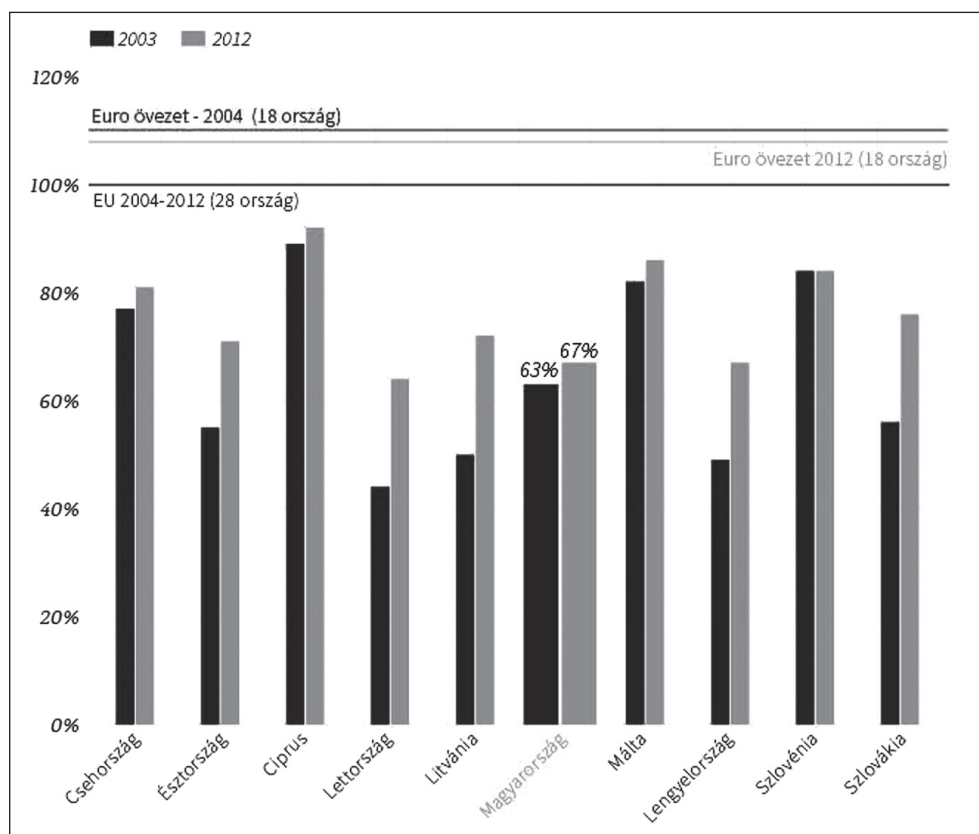
MAKROGAZDASÁGI FOLYAMATOK ÉRTÉKELÉSE AZ ÁLLAM ÉS A VÁLLALATOK VISZONYRENDSZERÉBEN

Magyarország a tervgazdasági rendszer összeomlásától kezdődően a liberális gazdaságpolitikai irányvonal kijelölésében látta gazdasági boldogulásának lehetőségét, a piacgazdaság intézményrendszerének rendkívül gyors kiépítésében bízva építette jövőjét. A piacgazdasági intézményrendszer a fejlett országok gazdaságában olyan kom-

potenciákkal rendelkeznek, melyek együttes megléte elengedhetetlen fontosságú. Ilyen képességek a következők: az ország hosszú távon célpontját képezi a külföldi működőtőke-befektetéseknek, az államadósság megfelelő szinten tartásához rendelkezik a kívánatos pénzmennyiséggel, továbbá rendelkezik azzal a képességgel, hogy a társadalom igényéhez alkalmazkodva új munkahelyeket teremtsen. Magyarország ezzel a feltételrendszerrel nem rendelkezett, és nem is rendelkezik.

Az Európai Unióhoz való csatlakozáskor Magyarországnak minden esélye megvolt arra, hogy gazdaságának felzárkóztatása a térségben, illetve az újonnan csatlakozó országok viszonylatában elsőként és hatékonyan kivitelezhető legyen. Ezzel szemben súlyos, gyakorlatilag nem ledolgozható hátrányba került a magyar gazdaság, hiszen nem közeledtünk, hanem távolodtunk az Európai Unió és a régió több országától. A versenytársakénál lassúbb növekedés következtében a magyar gazdaság a 10 újonnan csatlakozó közép-európai ország rangsorában a 2003. évi 5. helyről 2013-ra az utolsó előtti helyre csúszott vissza.

2. ábra: Mennyit közeledtünk az EU átlagához? (Az egy főre jutó GDP vásárlóerő-paritáson mérve az EU átlagában, %)

Forrás: Origó, Eurostat.

Az uniós átlagnak csupán a 67 százaléka a magyar mutató, pedig nem kezdett roszszul az ország, 2003-ban még nem volt gyenge a teljesítmény, az akkori uniós átlag 63 százaléka volt. Mára már csak Lettország van mögöttünk a velünk együtt csatlakozó tízes táborból. A 10 év alatt Magyarország alig lépett előre, mások gyorsítani tudtak, és lehagytak minket.

Közel egy évtized alatt a magyar kormányok sorra eljátszották a lehetőségeket a történelmi, társadalmi, piaczgazdasági felzárkózásra. Az állami ellenőrzés nagymértékű háttérbe szorítása, a piaci folyamatok nagyfokú szabályozatlansága, valamint a pánik-szerű privatizálási láz és annak következményei, főleg az állami vagyon drámai mértékű, idegen, külföldi kézbe kerülése, kapacitások leépítése és elengedése, s különös jelentőséggel a rendszerváltás óta alkalmazott „rendszerváltó gazdaságpolitika” krónikus válságba jutása erőteljesen rányomta bélyegét a következő évtizedekre.

Az Európai Unióhoz való csatlakozásunk idején, 2004-ben a magyar vállalkozói és vállalati kör a szomszédos országok vállalataihoz viszonyítva jelentős hátrányból indult. Az Unió jogharmonizációs kihívásai, környezetvédelmi előírások és (túl)szabályozottság, minőségbiztosítási követelmény- és kritériumrendszernek való megfelelés, uniós követelmények szerinti közszolgáltatások nyújtása és más területeken fennálló hiányosságok felszámolása tekintetében is volt bőven tennivaló. A magyar vállalkozói szféra döntő része nem készült fel az uniós csatlakozással járó kihívásokra, a számos negatív következmény elhárítására. A 2002 és 2010 közötti gazdaságpolitika a külföldi tőkebehozatalt előnyben részesítő rendszere alapjaiban a külföldről Magyarországra települő multinacionális vállalatok számára volt kedvező. A nemzetközi vállalatok köz-teherviselésbe való, anyagi erejükhez mért és nemzetközi költségvetésünk érdekének megfelelő bevonása nem történt meg. Ezenfelül jelentős hátrányunk gazdaságpolitikai dimenziókban egyaránt megmutatkozott, közpénzügyi rendszerünk megreformálása is egyre sürgetőbbé vált. 2010-re az államadósság a rendszerváltáskor fennálló 21 milliárd dollárról 130-140 milliárd dollárra emelkedett. A romló államháztartási pozíció csökkenő lakossági megtakarításokkal párosult.¹⁴ Ha a maastrichti mutatók¹⁵ kritériumrendszeréből indulunk ki, illetve a túlzottdeficit-eljárás kezdeti időpontját tekintjük, Magyarország volt a csatlakozó országok között az egyetlen, aki egyik feltételt sem tudta teljesíteni. Hazánk 2004-ben belépett az Európai Unióba, azonnal túlzottdeficit-eljárás alá került, ami aztán később a jobboldali kormány elleni támadások alapjává vált. A túlzottdeficit-eljárás az Európai Unióhoz való csatlakozásunktól kezdve egészen 2013-ig tartott. 2002-től kezdődően ikerdeficittel küzdött Magyarország, a központi költségvetést és a folyó fizetési mérleget egyidejűleg deficit jellemezte. Az állam túlköltekezése és az elköltött pénz rossz, hibás felhasználása a vállalkozói szféra lehetőségeit jelentősen korlátozta. Az államháztartás működésének feltételrendszerét, mozgásterét erőteljesen befolyásolja a Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozása óta tartó alkalmazkodási folyamat s a nemzetközi, globális erőterben zajló gazdasági folyamatok hatása.

A makrogazdasági feltételek és a makrogazdasági környezet erőteljesen befolyásolja a vállalkozások gazdálkodásának eredményességét. A nyereségesség, a likviditás, a jó pénzügyi mutatók, a piaci pozíciók megtartásának lehetősége és a pozíciók erősítése, új piacok szerzése, a kiszámítható és stabil kormányzati politika, a vállalkozások műkö-

dését és fejlesztését segítő programok, támogatások, a kutatás-fejlesztési tevékenységet elismerő és ösztönző vállalkozásbarát politika mind rendkívüli fontossággal bíró összetevője a gazdaságos és versenyképes vállalati működésnek.

A PÉNZÜGYI-GAZDASÁGI VÁLSÁG KIBONTAKOZÁSA ÉS KÖVETKEZMÉNYEI

2007 tavaszán az amerikai jelzálogpiacokon kitört válság továbbterjedt Európában, s 2008 őszén elérte Magyarországot is. Először pénzügyi és hitelpiaci válság, majd gazdasági válság, azután politikai válság, végül társadalmi válság alakult ki a világ országaiban és hazánkban egyaránt. Megéltük mindennapjainkban: munkánk során, hétköznapijainkban, éreztük családjainkban, rokonságunkban, baráti körünkben, annak minden negatív és fájó következményével. Életünk részévé vált. „7 éve tart azokban az országokban, ahol jobbra neoliberalis pénzügypolitikát alkalmaztak.”¹⁶ Lentner Csaba professzor úr szavait idézve: „2008-ra a rendszerváltás rendszerválsága következett be.”¹⁷

A rendszerváltást követő húsz év elteltével halaszthatatlanná vált a *változás*. Korunk gazdasági és politikai környezetében visszafordíthatatlanul megváltozott feltételrendszer alakult ki, mely helyes, hatékony és gyors válaszreakciót követelt gazdaságpolitikai szempontból is. A nemzeti gazdaságpolitikában tudatos, pontos iránykijelölésre, a korábbi neoliberális szemlélettől történő elszakadásra, unortodox alapokra helyezett gazdaságfilozófiai gondolkodásmódra és irányváltásra, valamint az irány következetes tartására volt szükség. A 2010-től alkalmazott újszerű, a kor kihívásaira újszerű megoldásokat felvállaló (unortodox) gazdaságpolitika Magyarország túlzottdeficit-eljárás alóli kikerülését akadályozta, pontosabban jelentősen lassította, de a számok magukért beszéltek. A hiány leépítését eredményező módszerek alkalmazását nem ismerte el az Európai Unió, azonban mértékét kénytelen volt elfogadni a tényszámok tükrében. A bizalmatlanság alapját az alkalmazott pénzügyi szabályozás, az állami jelenlét és ellenőrzés határozott, következetes megléte, valamint a nemzetközi vállalatok és pénzintézetek megadóztatása adták.

2006-ban és 2007-ben még kedvezően alakultak a nemzetközi konjunkturális folyamatok – a világ gazdaság 5 százalékos feletti és a német növekedés – jó feltételeket teremtettek a kelet-közép-európai országok többsége számára a dinamikus növekedéshez. Ennek ellenére azonban a hazai növekedés dinamikája fokozatosan lassult, 2003 és 2008 között a GDP éves átlagban már csak 2,75%-kal nőtt, 2008 és 2013 között pedig a 2009-es nagyarányú (6,8%) és a 2012-es kisebb (1,7%) visszaesés következtében negatív tartományba került, a GDP éves átlagban 1%-kal csökkent. A GDP növekedésének megtorpanását 2007–2008-ban elsősorban az (állami) szolgáltatóágazatok zsugorodása, stagnálása okozta, bár 2007-ben már az építőipar teljesítménye is erőteljesen csökkent, főként az állami megrendelések visszaesése következtében. A válság kitörése előtti időkig az ipar – az export gyors növekedésének köszönhetően – még jól teljesített, az ágazat azonban a válság nagy vesztese volt, mivel az export volumene (amelynek túlnyomó része feldolgozóipari kivitel) 2009-ben 12,2%-kal zuhant.

2009-ben a nemzetközi válság hatására a magyar gazdaság 6,3%-kal zsugorodott,

nagyobb mértékben, mint a másik három visegrádi ország és az EU-27 átlaga. A nagyobb visszaesés részben a már korábban is jellemző stagnáló állapot, részben pedig a válság időszakában is szigorú fiskális politika követelményének a következménye volt.

Már a pénzügyi-gazdasági válság előtt egyértelműen láthatóak voltak a visszaesés és megtorpanás jelei.

A pénzügyi-gazdasági válság következtében jelentős bizalom- és likviditáshiány volt tapasztalható a társadalom és a vállalkozások körében. A válság miatt a bankok hitelezési hajlandósága visszaesett, miközben például a vállalkozásokat segítő Széchenyi-kártya iránti igény 30 százalékkal nőtt. Egyre szűkösebben álltak rendelkezésre a pénzügyi erőforrások, ami nehezítette a hitelkihelyezést.

A devizahitelezési folyamat akarva-akaratlanul a magyar lakosság kifosztásához vezetett. Csábító volt, hogy a devizaalapú hitelkonstrukciónál hitelfelvételkor a kamatszint jóval alacsonyabb volt, mint a forintalapú hitelek esetében. Aki felvette a hitelt, a hitel felvételekor nem érzékelte, hogy ez milyen árfolyamkockázattal jár a jövőre nézve. Erre vonatkozóan a hitelfelvevő semmilyen információval nem rendelkezett, nem tájékoztatták, nem figyelmeztették a jövőben lehetséges kockázatokra. A mikro- és kisvállalkozások esetében a céges és magánvagyon összemosódott, így a teljes eladósodottság megjelent a magánszemélyek szintjén is. A vállalkozói és a lakossági szférában egyaránt csökkent a bizalom az akkori kormány és a gazdaságpolitika iránt. Piaci zavarok, kereslet-visszaesés, recesszió volt tapasztalható. Az ingatlanpiacon és a tartós fogyasztási cikkek piacán volt a legszembetűnőbb a negatív folyamat, az autópiacon, az IT, az elektronikai ipar és a szállítmányozás területén súlyosbodtak a problémák, továbbá a turizmus vonatkozásában is visszaesés jellemezte a piacot.

A kiszolgáltató országok kockázata drámaian megnőtt, a nemzetközi intézményrendszer elégtelennek és gyengének bizonyult. Azzal együtt, hogy a kiszolgáltató országok kockázata a magasba szökött, a tények alapján több ország is olyan leminősítési kategóriába került, ahova egyébként nem tartozott. Magyarország bekerült a 10 legkockázatosabb ország közé.

A VÁLSÁG POZITÍV KÖVETKEZMÉNYEI

A válság hasznos következménye, hogy rákényszerít a felborult értékrend helyreállítására. Az új értékrendben kulcsfontosságú a magas szintű teljesítmény elérésére való törekvés. „A válság lehetőséget is hordoz magában, esélyt is jelent.” A válság jobb teljesítményre ösztönöz, kreativitást, kemény munkát kíván. Lehetőséget hordoz magában, mivel esély nyílhat hazánk regionális vezető pozíciójának visszaszerzésére.

Azon vállalkozások, melyek túléltek a válságot, a gyengeségeik és erősségeik erőteljes felszínre kerülésével felismerték a változásban rejlő lehetőségeket, s képesek megerősödni, a fejlődésüket tekintve magasabb szintre kerülni. A tulajdonosi és vezetői kör szemléletét szükségszerűen reformálja a válság, és ahhoz, hogy a változási folyamatban rejlő lehetőségek minél szélesebb körét kihasználhassák, a tudatos jövőépítés és stratégiai gondolkodás fontosságát fel kell ismerniük. Korunk fogyasztói társadalmában a fogyasztó egyre tudatosabbá válik. Különösen felértékelődik a tudatosság és

jövőtervezés a társadalomban az egyén szintjén. Kevesebbet csalódik a fogyasztó és a vállalkozó is, hiszen igényeit a realitásokhoz igazítja, félti jövőjét. Nem költ erőn felül, kevesebb áruhitelt vesz fel, s kigazdálkodható, visszafizethető mértékű és összetételű hitelállománnyal rendelkezik.

Az alkotó rombolás elmélete¹⁸ szerint minden gazdasági fejlődési ciklus a korábbi termelési tényezők szétrombolásával kezdődik. A rombolás nem a rendszer hibája, hanem az új struktúrák kialakulásának feltétele. Lényeges, hogy a létrejövő új struktúrák pozitív hatással járjanak. A fent említett pozitív hatásokon túl kiemelhetjük, hogy a tudás szerepe nagyban felértékelődik. Döntő fontosságú az egyén nemzeti munkamegosztásba való bekapcsolódási képessége. Újra érdemes tanulni, tovább képezni magát az egyénnek, a társadalomnak, hiszen a felemelkedéshez ez az út vezet.

KIÚT A VÁLSÁGBÓL – ÚJ GAZDASÁGI IDŐSZÁMÍTÁS 2010-TŐL AZ ÖNÁLLÓ NEMZETI GAZDASÁGPOLITIKA JEGYÉBEN

2010 és 2013 közötti évek adatait vizsgálva, Magyarországon az egy főre jutó GDP volumenindexe az Európai Unió 28 tagállamának átlagához viszonyítva 2010-ben 66%-ot, 2011-ben és 2012-ben egyaránt 67%-ot ért el.¹⁹ Magyarországon 2013-ban már 1,1%-kal nőtt a GDP, 2014 eltelt időszakában pedig kifejezetten gyorsult a növekedés. Remélhetően a növekedés tartós marad, nemcsak 2014 második felében, hanem a továbbiakban is, ami majd a különféle rangsorokban elfoglalt pozíciókat is előremozdítja.

A válság kitörésének időpontjától tapasztalható amúgy is jelentős bizalom- és likviditáshiány a társadalom és a vállalkozások körében évről évre hatványozódott. Egyre erőteljesebben mutatkoztak a recesszió jelei, s Magyarországon páratlanul magas volt az akkori kormányokkal szembeni bizalmatlanság és hitelességvesztés foka. Minden korábbi, kudarcot vallott válságkezelési technika elvetése vált halaszthatatlanná, melyet tényadatok támasztottak alá a recesszió mélysége, térbeli kiterjedése és időbeli hossza tekintetében. Sürgős állami beavatkozásra volt szükség. Magyarország állampolgárai a 2010-es választásokon vitathatatlan jelét adták a második Orbán-kormány iránti bizalomnak. Az új kormány a korábbi, túlzott külföldi függőséget (IMF, EU) teremtető és fenntartó neoliberális gazdaságpolitikai módszerek korszakát lezárta, s más súlypontokra alapozta gazdaságpolitikáját. A rendre, hagyományos nemzeti értékekre épülő gondolkodásmódban az állami szerepvállalás szükségszerűen nagyobb hangsúlyt kapott. A nemzeti gazdaságpolitika az államadósság csökkentését nem újabb megszorítócsomagok bevezetésével kívánta megvalósítani, a prioritásokat a méltányos köztelherviselés, nemzetgazdaságunk versenyképességét erősítő gazdasági struktúrák, az államadósság tartósan alacsony szinten tartását eredményező rendszerek képezik. Kulcskérdés a nemzetgazdaság, a vállalkozói és a lakossági szféra anyagi gyarapodásának támogatása, mely egyben a kormányzati fiskális politika hosszú távú célja. A fiskális politika legfőbb eszközére – az adóztatásra – építve új adók bevezetése, illetve a korábban adózási körbe nem tartozó nemzetközi multinacionális vállalatok, kereskedelmi bankok megadóztatása középpontba került. Az állam hatósági áras intézkedései – konkrétan a rezsicsökkentés –, a családi adókedvezmény, a nyereség- és személyi

jövedelemadó kulcsának csökkentése stabilizálta, serkentette a gazdaság működését, s főleg javította a lakosság jövedelempozícióit. A folyamatok négy éve kedvezően alakulnak, az államadósság nem nő, bővül a foglalkoztatás, a GDP emelkedik. A rendszer-szintű problémák sorára sikerült rendszerszintű strukturális átalakításokat magában foglaló választ adni. Az alacsony adósságállomány és inflációs közeg javítja az ország külföldi megítélését. Gazdasági recesszió idején elengedhetetlen a monetáris és fiskális politika közötti egyensúly és összhang fenntartása.

A gazdaságpolitika négy vetülete:²⁰

- gazdasági növekedés elősegítése,
- költségvetési és külkereskedelmi mérleg egyensúlyának biztosítása,
- infláció szintjének leszorítása,
- nemzetgazdaság reformjainak, korszerűsítésének, struktúraváltásainak elősegítése.

A kormányzat a gazdaságpolitikai hangsúlyt a *gazdasági növekedés elősegítésére* helyezte. A gazdaságpolitikai fókusz meghatározásánál rendkívül fontos szerepe van a vállalkozások és háztartások növekedési terveinek. Minden gazdasági szereplő, vállalkozás, család érdekelt kell hogy legyen a fenntartható növekedésben, hogy a túlzott mértékű hitelfelvételt, külföldi hitelt, devizahitelt, túlzott mértékű kamatterheket kerülje. A pénzügyi egyensúlyt támogató fiskális politika szintén nélkülözhetetlen összetevője a sikeres gazdaságpolitikának. Új adórendszer, iparpolitika, energiapolitika, nyugdíjrendszer, szociális rendszer, valamint állami- és önkormányzatifeladat-ellátási rendszer kidolgozása történt.

A második Orbán-kormány az előző pályát fenntarthatatlannak tartva egyre inkább az unortodox alapokon nyugvó gazdaságpolitika eszközeihez folyamodott. Az eredmények azonban vitathatatlanok, a válságból való kilábalás jelei egyértelműek. Megkezdődött a gazdasági újraráépítés, a munka társadalmának építése. Gyakori felvetés a kormány gazdaságpolitikájával szemben, hogy kiszámíthatatlan, nem megfelelő a vállalkozások üzleti környezete (ez utóbbi tényező jelentős szerepet játszik az ország versenyképességének megítélésében is). Tény, hogy a gazdaságpolitikában vannak váratlan fordulatok, amelyek általában gazdasági nehézségek kapcsán merülnek fel. De: Magyarország kikerült a 2004-es belépése óta vele szemben folyó túlzottdeficit-eljárás alól, megindult a gazdaság növekedése, fellendülően a lakásépítés, javul a vállalkozások bizalmi indexe, javulóban van a hitelezés. A bankszféra mozgásterét, a hitelezés megélénkülését azonban várhatóan visszafogja a devizahitelekkel kapcsolatos megterhelés.

A vállalkozások növekedését gátló tényezők feltérképezésére irányuló felmérések²¹ adataiból kiindulva a problémák rangsora, azok súlyossága világosan kijelöli, hol szükséges az állami beavatkozás. A problémák elsősorban az üzleti környezet és üzleti működés túlszabályozottságából, a magas adóterhekből és a gyakori jogszabályváltozásokból adódnak.

Hazánk kizárólag erős és versenyképes vállalkozói réteggel tud sikeres választ adni az uniós tagsággal járó kihívásokra.

A magyar gazdaság vállalkozási struktúrája megközelíti a fejlett piacgazdaságokban kialakult szerkezetet, ugyanakkor a magyarországi kis- és középvállalatok teljesítménye

jelentősen elmarad a számuk alapján indokolhatótól, és az Európai Unió országaiban jellemző arányoktól is. A kis- és középvállalkozások a fejlett országokban különös fontosságúak a gazdasági növekedés és a munkahelyteremtés szempontjából, bizonyos iparágakban meglévő speciális kompetenciájuk, nagyobb rugalmasságuk és a fejlett technológiát alkalmazó iparágakban különösen gyors növekedési potenciáljuk miatt.

A fejlett piacgazdaságokban a szektor kiemelt kezelése mögött az a felismerés húzódik meg, hogy a kis- és középvállalkozások jelentős szerepet játszanak a hazai termelésben, munkaerő-felszívó képességük eredményeképpen a munkanélküliség problémáinak enyhítésében, tehát gazdasági erejüknel fogva potenciálisan gazdaságot stabilizáló szerepet tölthetnek be. A 90-es évektől a vállalkozások szerkezetén belül a kis- és közepes méretű vállalkozások aránya dominánssá vált hazánkban.

Gazdaságunk dinamizálásának egyik kulcskérdése a szektor gazdasági erejének növelése, az életképes vállalkozások talpon maradásához, túléléséhez és megerősítéséhez szükséges feltételek megteremtése. Cél hazánk gazdasági növekedésének érdekében az önfenntartó és növekvő kisvállalkozások erősödése, mely által szélesedő és gyarapodó középvállalkozói réteg lesz jelen és működik a gazdaságban. Alapvető fontosságú a mikro-, kis- és középvállalati kör méretspecifikus jellemzőinek figyelembevétele.

Rendkívül lényeges annak felismerése, hogy a mikro-, „családi” vállalkozások számára, speciális helyzetük elismeréséből kiindulva, az általánostól eltérő, egyszerűbb szabályok kellenek. Elengedhetetlen az adminisztrációs terhek csökkentése, a közteherviselés egyszerűsítése, a mikrohitelzés, a családtagok, munkanélküliek, továbbá pályakezdők foglalkoztatásának támogatása. Tevékenységükhöz lényeges a rendszeres tanácsadás.

A kisvállalkozások számára is csökkenteni kell a társadalombiztosítási, adó- és adminisztrációs terheket, egyszerűsíteni kell az adminisztrációt. Ösztönözni kell a foglalkoztatás bővítést, javítani kell a hitelezési feltételeket, tovább kell működtetni a kamattámogatási programokat, szélesíteni kell a garanciarendszert, a megfelelő vállalkozások számára elő kell segíteni a kockázati tőke igénybe vételét. Fontos, hogy át tudjanak nőni középvállalkozássá.

A viszonylag gyenge középvállalati csoport szorul leginkább továbbfejlesztésre. A középvállalkozások számára olyan működési feltételeket célszerű kialakítani, amelyek biztosítani tudják növekedésüket, műszaki és szakmai színvonaluk növelését, piaci kapcsolataik bővülését. Erősíteni kell „híd” szerepüket a multinacionális cégek és a kisebb vállalkozások közötti kapcsolatok kialakításában. Versenyképességük javításához nagyobb szerepet kellene kapniuk a tőkepiaci eszközöknek, elsősorban a kockázati tőkének.

A kis- és középvállalatokat támogató programok akkor lesznek eredményesek a gyakorlatban, ha a támogatások a kisvállalkozások minőségi jegyeit, exportképességét erősítik. A kis- és középvállalati politikát a makrogazdasági stratégiával, az iparpolitikával és a területfejlesztési politikával összhangban kell továbbfejlesztteni.

A nagyvállalatok számára gyorsíthatja a növekedést, hogy a kormányzat partnerségi kapcsolatokat épít ki velük, és egyre inkább támaszkodik azok foglalkoztatási és a társadalmi felelősségvállalás terén kifejtett szociális munkájára. A magyar kormány stratégiai partnerségi politikája erre a gyakorlatra utal: bár a stratégiai partnerség fogalma nem tartalmaz egységesített kritériumokat, minden esetben hosszú távú együtt-

működésre, a hazai beszállítói kör preferálására, helybeli munkaerő foglalkoztatására irányuló elvárásokat fogalmaznak meg.

HOGYAN TOVÁBB?

2010-re valamennyi erőforrását elégette a magyar kormányzat, az európai uniós források felhasználása nem támogatta a felzárkózást. A strukturális reformok elmaradása tartós válságot teremtett, a politikai bizonytalanság versenyhátránnyá vált.

Vállalkozásbarát gazdaságpolitikára és megújulni képes közpénzügyi gondolkodásmódra van szükség. Akkor lehet versenyképes a nemzetgazdaság, ha annak közpénzügyi körülményei képesek a világ gazdaságban zajló folyamatokra és azok változásaira válaszreakcióként adandó igazodásra, megújulásra, mely mind a gazdasági szektornak, mind a lakossági szektornak stabilitást és a gyarapodási lehetőséget képes biztosítani.

A magyar társadalom kétharmados többsége 2010-ben bizalmat szavazott az Orbán-kormánynak, Magyarország a gazdasági, társadalmi és politikai megújulás útjára lépett. A 2010 óta tartó gazdasági, fiskális politikai fordulat következményeként az Európai Unió által elvárt, legfeljebb 3%-os, GDP-arányos költségvetési hiányt nemzetgazdaságunk tartani tudja, az államadósság növekedését sikerült megállítani, s csökkenő pályára volt képes állítani. Beállt a növekedési fordulat.

A gazdaságpolitikának tartósan alacsony deficitre, csökkenő államadósságra, gazdasági növekedésre és bővülő foglalkoztatásra kell fókuszálnia. Az alacsony hiány javítja az ország megítélését. A költségvetési hiány tartósan 3% alatti tartása pedig szélesíti a monetáris politika mozgásterét. A fiskális eszközök alkalmazásán túlmenően be kell fejezni a strukturális átalakításokat a gazdaság és társadalom egységben kezelése mellett. Az uniós források gazdaságba forgatása elengedhetetlen fontosságú, mivel hozzájárul a nemzetgazdaság hosszú távú versenyképességéhez. A kutatás, fejlesztés és innováció teljes intézményrendszerének újragondolása, prioritásként kezelése szükséges a gazdaság, a felsőoktatás és a tudományos intézmények összekötése mellett. Olyan nemzeti értékeken alapuló gazdaságpolitikát kell folytatni, amely a hazai vállalatokat előnyben részesíti, s fellép a hazai beszállító láncok megerősítése érdekében.

Saját kezünkben a sorsunk.

JEGYZETEK

- ¹ Kkv-szektor: Kis- és középvállalati szektor, később gyakran használom ezt a rövidítést.
- ² Lentner Csaba: *Közpénzügyek és államháztartástan*. Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013, 72. o.
- ³ Ezen időszak gazdaságpolitikai folyamatait tekintve Friedman gazdaságfilozófiája ideológiai igazolást adott Pinochet diktatúrájának, mely fémjelvezhető a következő jelmonddal: „tökéletes szabad kereskedelem – minden eladó!”. Talán még az sem kizárható, hogy a neoliberális gazdaságfilozófia mögött valójában Chile természeti erőforrásainak kihasználása állt.
- ⁴ A bajba jutott nyugati kormányok helyett a Világbanktól és az IMF-től származó hitelek.
- ⁵ Lakó Teréz: *A privatizáció magyarországi sajátosságai és néhány érzékelhető társadalmi hatása*. Szociológiai Szemle, 1992/1., 45–46. o.

- ⁶ A kényszervállalkozások magas számának problematikája a rendszerváltozást követő két évtizedben is fennállt.
- ⁷ Lentner Csaba: *Az állami szerepvállalás gazdaságpolitikájának történelmi és tudományos háttere*. Gazdasági Élet és Társadalom, WSUF, 2011/I–II., 92. o.
- ⁸ Lentner Csaba: *Ki fizeti (meg) a privatizációt?* Gazdaság és Társadalom, 1996/3–4., 36–51. o.
- ⁹ A vállalkozások jobbra valós tevékenység nélkül, szinte fiktíven, új értéket elő nem állítva működtek.
- ¹⁰ Energetika, közszolgáltatások, pénzügyi szektor.
- ¹¹ 1989-ben hatályba lépett társasági törvény, illetve az 1989-ben életbe lépett átalakulási törvény (1989. XIII. tv.) széles mozgásteret adott a vállalati önkormányzatoknak.
- ¹² Árva László–Diczházi Bertalan: *Globalizáció és külföldi tőkeberuházások Magyarországon*. Kairosz Kiadó, Budapest, 1998, 127. o.
- ¹³ A Bokros-csomag prioritásai szerint a privatizációs bevételek maximalizálása volt a cél.
- ¹⁴ Varga Mihály: „2001-ben az államháztartás hiányát a lakosság megtakarításai még fedezni tudták, és csak a vállalkozások fejlesztése, forrásigénye rontotta a folyó fizetési mérleget. A 2001 és 2005 közötti időszakban a külső forrásokhoz jutás az előre vártnál lényegesen drágábban valósult meg. Ez természetszerűleg vezetett oda, hogy jelentősen megnőtt hazánk adósságállománya.” 2005.
- ¹⁵ A maastrichti mutatók kritériumrendszere a GDP-arányos folyó költségvetési deficitet maximum 3%-ban, az államadósságot maximum 60%-ban fogadja el.
- ¹⁶ Novoszáth Péter: „Rendszerváltsággal van dolgunk, hiszen a termelési mód legalapvetőbb elemei változtak kudarcot. Sőt, a neoliberális rendszer eszközeivel vitt válságkezelések rendre kudarchoz vezetnek.” 2013.
- ¹⁷ Lentner Csaba: *Magyarország jobban teljesít*. Polgári Szemle, 2014/1–2., 7. o.
- ¹⁸ A mélyreható változásokat kísérő átalakulás folyamatát Friedrich Nietzsche filozófiai alapvetése nyomán Joseph Schumpeter közgazdász alkotta meg *Kapitalizmus, szocializmus, demokrácia* című, 1942-ben publikált könyvében.
- ¹⁹ Románia esetében 2010-ben és 2011-ben 48%-ot, Szlovénia esetében 2010-ben, 2011-ben és 2012-ben egyaránt 84%-ot ért el, Szlovákia esetében 2010-ben 74%-ot, 2011-ben 75%-ot, 2012-ben 76%-ot ért el, Csehország esetében 2010-ben, 2011-ben és 2012-ben egyaránt 81%-ot ért el az egy főre jutó GDP volumenindexe.
- ²⁰ Lentner Csaba, Huszti Ernő (1998) klasszikusként értelmezett megközelítéséből és a gazdaságpolitika belső autonóm célrendszerének fogalmi keretéből kiindulva, megjegyzi: „Egy külső fundamentum vezérelt gazdaságban mint amilyen a magyar lett az 1970-es évektől fokozatosan, nehéz a magyar gazdaságpolitikát, annak céljait belső és autonóm célrendszerűnek nevezni”. Lentner: *Közpénzügyek...*, i. m. 38. o.
- ²¹ Kormányzati felmérés, Nemzetgazdasági Minisztérium, 2013.